

Téma: Palesztina a hellenista korban (Kr.e. 333- tól)

Az ókori Kelet történetében új korszakot nyitott Nagy Sándor győzelme a perzsa birodalom felett. Kr.e. 333- ban Júda minden ellenállás nélkül a makedon király kezébe került. Hirtelen halála után széthullott birodalma, s az örökségért folytatott küzdelemben hadvezérei uralma alatt új államok alakultak. A palesztinai zsidóság sorsát a továbbiakban a *ptolemaioszok* (Egyiptom, Alexandria fővárossal) és a *Szeleukidák* (Mezopotámia, Észak- Szíria, Antiochia fővárossal) határozták meg, akik egymást követően uralkodtak Palesztinában (Ptolemaioszok: Kr.e. 323- 198., Szeleukidák: Kr.e.198- tól).

Ptolemaioszok: Ebben az időszakban Júda belső ügyeit nem a perzsa korban szokásos helytartó, hanem a főpap és a szinedrion irányította. A Ptolemaioszok tiszteletben tartották a zsidó vallást és a nemzeti hagyományokat.

Szeleukidák: Kezdetben szintén toleránsak voltak – *III. Antiokhosz* (Kr.e. 223- 187), majd fia, *IV. Szeleukosz* (Kr.e. 187- 175) különböző kedvezményeket adtak, pénzt ígértek a kultusz fenntartására és a templom renoválására. A békés kapcsolat akkor szakadt meg, amikor *IV. Szeleukosz* pénzzavarai miatt a templom kincstárát akarta megszerezni. Az ellentét *IV. Antiokhosz- Epifanész* uralkodása alatt véres üldözéssé fajult. Kényszeríteni akarta a zsidóságot kultúrájának és vallásának elhagyására, a hellenizmus átvételére. Erőszakos hellenizáló törekvését a zsidó, hellenizálásra hajlamos, felső réteg és a hithű zsidók (kasszidimek = jámborok) közötti ellentét váltotta ki. Mindehhez társult a főpapi méltóság megszerzéséért kialakult versengés, melyet a riválisok az uralkodó kegyével akartak megszerezni. A király a hellenizálni vágyó réteget támogatta, így beavatkozása az egész népre kiterjedő üldözéssé szélesedett ki. *IV. Antiokhosz- Epifanész* Jeruzsálembé vonult, kifosztotta a templomot és belépett a szentélybe is. Ez a szentségtörés a Törvényhez hű zsidóságot teljesen szembeállította a királlyal, és végsőkig kiélezte az ellentétet a hellenizáló és a hithű csoportok között. A király Kr.e. 168- ban hadjáratot vezetett Egyiptom ellen, ezalatt nyugtalanság tört ki Jeruzsálemben a szeleukida uralom ellen. Mikor a király Egyiptomból visszavonult, útközben elfoglalta Jeruzsálemet, kifosztotta a templomot és a városban fellegvárat építtetett, állandó helyőrséget helyezve el benne. A templomban bevezette *Zeusz Olymposz* kultuszát, a zsidó vallást pedig minden rituális cselekményével együtt betiltotta. Ugyanakkor mindenkit kényszerített, hogy az országban szerte felállított oltárokon a pogány isteneket tisztelje. Aki erre nem volt hajlandó, azt kivégeztette. A királyi intézkedések kihívták az egész zsidó közösség, elsősorban a kasszidimek ellenállását.

Felkelés tört ki, amelynek élére a *Hasmoneus családból* származó **Mattatiás** pap állt fiaival (Kr.e. 167.).

Mattatiás halála után (Kr.e. 166.), fia **Júdás** vette át a felkelés vezetését (Kr.e. 166- 160), aki a *Makkabeus* jelzőt kapta (makkaba = kalapács). Ez a név a többi testvérére is átment. A birodalom belső nehézségei elvonták az uralkodó erejét, így Júdás több ütközetben is győzött, sőt bevette Jeruzsálemet. 164- ben a megszentelt templomot megtisztította, és felszentelte. A Szeleukidák a vallásszabadság engedélyezésére kényszerültek, s ekkor a

kasszidimek visszahúzódtak a Makkabeusoktól, felismerve az egyre jobban megmutatózó politikai céljaikat. Júdás Kr.e. 160- ban elesett a Szeleukidák elleni küzdelemben.

A vezetést testvére, **Jonatán** (Kr.e. 160- 142) vette át, aki ügyesen kihasználta a birodalom trónviszályait és egyre több kedvezményt harcolt ki: felvette a főpapi, az etnarcha és a stratég méltóságokat. Jonatán gyilkosság áldozata lett.

Jonatán halála után **Simon** (Kr.e. 142- 134) állt a nemzeti mozgalom élére. A Szeleukidák elismerték számára is a Jonatánnak adományozott méltóságokat. Sikerült újabb területeket Júdához csatolnia, sőt elfoglalta Jeruzsálemben a fellegvárat is. Gyakolatilag függetlenül irányította Júdát. Kr.e. 143- ben ő is gyilkosság áldozata lett.

Simon utódai fokozatosan, jogilag is, megszerezték a függetlenséget, azonban a Hasmoneus dinasztiát is elérte a hatalmi harc, korrupció és erőszak. *Johannesz Hyrkanosz* (Kr.e. 134- 104) elfoglalta Szamáriát, Idumeát, Kelet- jordániát. Sikerei ellenére, uralkodási módja miatt nem élvezte a nép rokonszenvét. Utóda *Arisztobulosz* (Kr.e. 104- 103) elfoglalta Galileát is, és a főpapi méltóság mellé felvette a királyi címet. A Hasmoneus dinasztia elvesztette azt a támogatást, amit kezdetben a nép körében szerzett. A palesztinai zsidóság körében politikai pártok alakultak ki: a felső réteget képviselő *szadduceusok*, és mindenek előtt a kaszidimekből kialakult *farizeusok*. Az utóbbiak a Hasmoneusok ellenlábasai voltak. *Alexander Janneusz* (Kr.e.103- 76) már olyan önkényesen uralkodott, hogy a nép a Szeleukidákat hívta segítségül ellene. A király véresen megtorolta a felkelést. Felesége, *Salome Alexandra* (Kr.e. 76- 67) kibékült a farizeusokkal. Két fiának, II. Hykarnosznak, és II. Arisztobulosznak hatalmi harca teljesen szétzilálta a Hasmoneusok hatalmát.

A rómaiak Kr.e. 65- ben elfoglalták Szíriát, és a két testvér **Kr.e. 63- ban** Pompeiust kérte fel ügyükben döntőbírónak. Pompeius bevonult Palesztínába, elfoglalta Jeruzsálemet, majd Szíriát és Palesztínát Szíria provincia néven a **Római birodalomhoz** csatolta.